

BİLGİNİN BİLGİYLE SAVAŞI

Belge ve Bilgi Yönetimi Vizyonuyla...

MEHMET TORUNLAR - FAHRETTİN ÖZDEMİRCİ

ANKARA 2019

Bilginin Bilgiyle Savaşı

Belge ve Bilgi Yönetimi Vizyonuyla...

BİLGİNİN BİLGİYLE SAVAŞI

Belge ve Bilgi Yönetimi Vizyonu ile ...

Ankara Üniversitesi BİL-BEM, 2019.

ISBN- 978-605-136-452-0

1. Baskı: Ankara, Ekim 2019

Araştırma-İnceleme

Mehmet Torunlar - Fahrettin Özdemirci

mehmettorunlar06@gmail.com - ozdemirci@ankara.edu.tr

Orcid: 0000-0002-0633-8307 - **Orcid:** 0000-0001-5861-9779

Kapak Tasarım: Mert Aslan

© 2019 BİL-BEM ve Mehmet Torunlar - Fahrettin Özdemirci

Fikri sorumluluk yazarlarına aittir. Yayın hakları Ankara Üniversitesi Bilgi Yönetim Sistemleri Belgelendirme ve Bilgi Güvenliği Merkezi (BİL-BEM) ve yazarlara aittir. İzinsiz kısmen veya tamamen hiçbir yöntemle çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İletişim:

Ankara Üniversitesi

Bilgi Yönetim Sistemleri Belgelendirme ve Bilgi Güvenliği Merkezi (BİL-BEM)

Gölbaşı 50. Yıl Yerleşkesi BEYAS Binası 06830 Gölbaşı/ANKARA

e-Posta: bilbem@ankara.edu.tr Web: <http://bilbem.ankara.edu.tr>

Tlf: (0312) 484 51 89

Ankara Üniversitesi BİL-BEM Yayınları

Baskı Yeri

Ankara Üniversitesi Basımevi

İncitaşı Sokak No. 10, 06510, Beşevler/ANKARA

Tel: 0312-213 66 55

Basım Tarihi: 09.10.2019

Bilginin Bilgiyle Savaşı

Belge ve Bilgi Yönetimi Vizyonuyla...

Mehmet TORUNLAR - Fahrettin ÖZDEMİRÇİ

Ankara-2019

İçindekiler

ÖNSÖZ	vii
1. Bilginin Bilgiyle Savaşı ve Yapay Zekâ	1
2. Sanayi Devrimi, Endüstri 4.0 ve Yapay Zekâ	13
3. Bilgi ve Değişim	27
4. Bilginin Egemenliği ve Siyasi Coğrafya	33
5. Milli Servet Olarak Üretilen Bilgi	47
6. Bilgi ve Analiz	51
7. İstihbarat	57
8. Bilgi-İstihbarat ve Devlet	63
9. İstihbaratın Temeli Bilgi ve Belge	71
10. Bilgi Enflasyonu	81
11. Belge ve Belge/Bilgi Yönetimi	87
12. Devlet Güvenliği: Belgenin/Bilginin Yeni Güzergâhı Ağlar ve İstihbarat	97
13. Bilgi Yönetiminde Mahremiyet-Gözetim ve Teşirci Mahremiyet	115
14. Yeni Gerçeklikler: Hissetirmeden Yönetme ve Yönlendirme	127
15. Yeni Dünya Gerçeklikleri Çerçevesinde Belge/Bilgi Yönetimi ve Sistemlerinin Yapısal Sorunları	135
16. Bitirirken	147
KAYNAKLAR	155

Önsöz

Bu kitabın hazırlık çalışmaları sürerken, “Parçalanmış Dünyada Ortak Gelecek Oluşturmak” konulu Dünya Ekonomik Formu (WEF) Toplantısı 23-26 Ocak 2018 tarihleri arasında İsviçre’nin Davos kasabasında gerçekleştirildi. Bu toplantıya katılan Cüneyt Zapsu, Davos Ekonomik Forumu’nun sadece siyasi bir sirk olmadığını, bu forumun asli amacının da siyaset teşkil etmediğini, 1990’ların başında bu forumda kök hücrenin konuşulduğunu, bu tarihten 15 sene sonra dünyada bu konunun gündeme geldiğini, yine 1990’ların başında daha normal cep telefonları dahi insanlarca bilinmez, tanınmazken, Bill Gates’in bugün kullandığımız akıllı telefonlardan bahsettiğini Bloomberg HT kanalına anlatıyordu. 2018 yılında gerçekleştirilen toplantıda ise 15-20 yıl sonra insanların bağımsız olarak yaşayamayacağından, insanların bağımsız düşüncelerini kaybedeceklerinden, küçük bir elit grubun insanlığı idare edeceğinden, bugünden sonra datanın/verinin sahibinin bu idareci elit grubu teşkil edeceğinden bahsedildiğini ifade eden Zapsu, artık bilgisayarımızın, akıllı cihazlarımızın hacklenmesinin de önemini yitirdiğini verilerin hacklenerek neticede beynimizin hacklenmesinin gerçekleştirildiğini mikrofonlara söylüyordu (Zapsu, 26 Ocak 2018). Bu forumda konuşulanlar bizim hazırladığımız kitapta ele almak ve dikkat çekmek istediğimiz bazı hususlarla örtüşüyor.

Bu sürece gelirken içerisinde bulunduğumuz dönemin en önemli hayati varlığının veri/bilgi olduğunu herkes gibi bizler de sık sık dile getiriyor, birçokları gibi olanların ve olacakların tam bir resmini de ortaya koyamıyorduk. Verinin/bilginin yalnızca insanların hayatını kolaylaştıran, konfora eriştiren bir yapısallıktan çıkarak insanlığı

değiştirecek farklı bir konuma doğru hızla yol aldığının, günümüzde pek çok cihazın veri/bilgi üretebilir veya bilgiler arasında ilişkiler kurarak onları kullanabilir hale geldiğinin gerek bireylerin gerekse kurumların sakladığı verilerin/bilgilerin veya internet dünyasında saklanan verilerin/bilgilerin niceliği ve aynı oranda niteliğinin de her geçen gün arttığının yaşayarak şahitliğini yapmaktaydık. Veri/bilgi depolama donanım ve materyallerinin fiyatlarındaki düşüşün, saklanan verilerin/bilgilerin oranının geometrik şekilde hızlanarak artmasında en önemli etken olduğunu, eskiden yalnızca operasyonel veri/bilgi tabanlarının kullanılmasının yeterli geldiğini, günümüzde ise bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler doğrultusunda, veri/bilgi teknolojilerinde, ağlarda toplanan bütün verilerin/bilgilerin işlenerek analiz edilebilir hale dönüştüğünü, bu analizlerden elde edilen yeni bilgilerle insanlığın çok farklı noktalara yelken açtığını okuyor, deneyimliyor öyle olduğunu söylüyorduk. ‘Bilgi toplumuna dönüşmeye başladığımız günümüzde değerli olan materyal artık veridir/bilgidir’ görüşü bizlerde de kuvvetli bir inanç haline dönüşmüştü. Bu inançlarımız bugün de değişmiş değildir.

Verinin/bilginin bir güç unsuru olarak yapısallığa bürünmesi ile birlikte yalnızca teknoloji alanında değil, düşünme, algılama biçimlerimizde, araştırma yöntemlerimizde, daha pek çok farklı alanda büyük değişiklikler yaşanmaktadır. Kurum, kuruluşlarla birlikte bireylerin de bu değişimlerin dışında kalamayacağı çok açıktır.

Tüm bunlar yaşanırken ülkemiz, toplumumuz, kurum, kuruluşlarımız, örgütlerimiz açısından aklımızı kurcalayan sorular da mevcut:

Ülkemizde kurum, kuruluşlar, örgütler, işletmeler henüz ellerindeki mevcut verileri/bilgileri tam anlamaz, bunları nitelikli bir şekilde yönetemezken, sırf herkes kullanıyor düşüncesiyle, moda olduğu için çağa uyumu, donanımı yenilemek olarak algılayıp iş süreçleri ile hiç uyuşmayan veri/bilgi depolama programlarına tonlarca para harcayıp bekledikleri verimi veya geri beslemeyi istenen seviyede alamazken

yapay zekâyla, beyinlerin hack'lenmesi ile nasıl başa çıkacaklar? Özelde ise bir devlet için hayati önem taşıyan, dünyadaki gelişmeler konusunda erken uyarı sistemlerini, algılarını hızla çalıştırıp işe yarar önlemler alıp karşı ataklar geliştirmesi gereken kurumlarımız, istihbarat örgütlerimiz, artık hayatın, var olmanın, bağımsız kalmanın odağında yer alan verinin/bilginin önemiyle doğru orantılı hareket tarzları, süreçler, sistemler geliştirmişler midir?

Bu çerçevede teknolojik olarak en gelişmiş ürünlere sahip olmak, en yeni yazılımları almak yeterli olacak mıdır?

Bizce, teknoloji, kendi dinamikleri ile doğal akışı içerisinde yalnızca yenilikler getiren, hayatı kolaylaştıran, bu çerçevede insanları ve toplumları değiştirip geliştiren bir süreçler bütünü değildir. Günümüzde teknolojinin ekonomik, askeri, tıbbi ve sosyal bir olgu olmasından daha fazla kültürel, daha da önemlisi siyasi nitelikleri ve de hedefleri mevcuttur. Aynı zamanda uluslararası mücadelelerin, küresel yönetim ve egemenlik arayışının temel ve uygulayıcı bir aracıdır.

Teknolojinin her zaman iktidarla, muktedirlikle ilişkisi mevcut olmuştur ve geçmişte de her yeni teknolojik gelişim belirli ölçülerde ama bugüne göre çok daha sınırlı alanlarda iktidarı, muktedirliği beraberinde getirmiştir. Bugün ise iletişim/enformasyon teknolojisinin etki alanı öylesine geniş ve etkileme/değiştirme/çözümleme/çözme/eritme gücü o kadar kuvvetlidir ki iktidar mücadelesinin en temel ürünü olarak hayatın bütün alanlarına (gizlilik, mahremiyet, sır, ahlak, özel hayat vd. de dâhil olmak üzere) nüfuz etmektedir.

İletişim/enformasyon teknolojisi o kadar etkili ve sirayet edici bir araçtır ki, küresel güç mücadelelerinde, küresel sermayenin yönetilmesinde, ulusal gibi yansıtılmakla beraber uluslararası toplumsal iktidarın kurulmasında, iktidar sınıflarının şekillenip, iktidarın elde edilme, kullanılma ve yönetiminde de belirleyici ana unsurdur.

Verinin/bilginin tüm nitelikleri, süreçleri ve etkileri ile günümüzde bazı devletlerce bu kadar önemli, hayati ve stratejik bir konu haline gelmesinin temel nedeni; devletlerin, toplulukların, kurum ve kuruluşların yaptıkları işler ve verdikleri hizmetler yanında, internet ve benzeri teknolojilerin kullanımı ile yaygınlaşan uygulamalar sırasında oluşan ve günümüze kadar tüm kapasitesiyle değerlendirilmeyen verilerin/bilgilerin etkisinin ve etkinliğinin anlaşılmasıdır. Günümüzde her şeyiyle bilgi toplumu diyebileceğimiz bazı devletler/toplumlar/yapılar verinin/bilginin üretilmesi, elde edilmesi, elde tutulması ve işlenmesiyle kendileri için fayda sağlayabilecek bir güç üretebileceklerinin, yerlerinden kalkmadan, fiziki sınırlarını terk etmeden “küresel muktedir” olabileceklerinin farkına varmışlardır. Mekâna bağlı kalmadan, zamana tâbi olmadan küresel düşünerek küresel hareket etmek, önemli hale gelmiştir.

Akademi dünyasında ve kamuoyunda “terör uzmanı” unvanı ile tanınan Ercan Çitlioğlu, “Üçgen” (2016, ss.73-74) adıyla kaleme aldığı romanında, CIA’de başkanlık yapmadığı halde eski CIA başkanları arasında portresi bulunan, hatta teşkilat binasının iç bahçesinde heykeli dikilen, CIA’in bugün bile geçerli olan beş temel kuralını koyan, Amerikan istihbaratının babası olarak anılan Tümgeneral William J. Donovan’ın küreselleşme sözcüğünün henüz kullanılmadığı, hatta anlamının bile bilinmediği 1940’lı yıllarda ‘Küresel ve totaliter bir savaşta, istihbarat da küresel ve totaliter olmalıdır’ söylemiyle haber almada sınırların önemsizliğini belki de ilk kez vurgulayan kişiydi.” tespiti de bulunur.

Küreselleşme diye nitelediğimiz mefhum aslında günümüzün kavramı, olgusu veya meselesi de değildir. Tarih boyunca büyük devletlerin, büyük liderlerin dünyaya hâkim olma amaçları hep var olmuştur. Bu uğurda faaliyetlerde bulunmuşlar, savaşlar yapmışlardır. Örneğin, Makedonyalı Büyük İskender, bütün dünyayı hâkimiyeti altına almak için birçok sefere çıkmıştı. Dünyayı fethetmek için yaratıldığını ileri sürerek büyük savaşlar vermiştir. Bu konuda örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Geçmişte bu hâkimiyet mücadelesi belirli zaman ve mekân darlığına, lider karizmasına, felsefi temellere sıkışmışken günümüzde bu sıkışıklığa uğramadan tüm dünya üzerinde, ekonomik ve kültürel boyutu daha önde görülerek ve birey birey herkesi kapsayarak etkisini sürdürmektedir.

Ulusal sınırlarınızda güvenliğinizi sağlamak, kimliklerinizi, değerlerinizi, hassasiyetlerinizi ve en önemlisi bağımsızlığınızı korumak için küresel düşünmek ve küresel hareket etmekten başka bir çarenin kalmadığı günümüzde William J. Donovan'ın modernite ve teknoloji lokomotifine bağlı küreselleşme konusundaki tespiti daha da önemli hale gelmiştir.

Bu konuda en önemli ilk adım hayati değere sahip varlıkları korumaktır, ancak bu hayati varlıklar sizde yoksa elde etmek gerekir. Gerek kişilerin gerekse devletlerin hayatında önemli ve değerli olanı korumak ise içgüdüsel bir davranıştır. Bunları imkânlarımız dâhilinde koruma altında tutmaya çalışır, bu konuda gücümüzün ve imkânlarımızın el verdiği ölçüde önlemler alırız. Günümüzde verinin/bilginin en önemli meta olduğu kabul edildiğine göre veriyi/bilgiyi üreten, elinde tutan, analiz edip kullanan, karşısında yer alan rakiplerini her zaman alt etme kapasitesine sahiptir. Rakiplerinizden önce veriyi işlemek, bilgi sahibi olmak, bir artı değer oluşturarak eşitler arasında dahi fayda ibresi sizden yana olmak üzere rakipleriniz için asimetrik bir durum yaratabilir. Ancak bunun tersi bir durum da sizi asimetrik bir güç eşitsizliğine sürükleyebilir. Asimetrik güç eşitsizliği ise bireysel, toplumsal, uluslararası gerilimleri artırırken, karşı koyma gücünüzü etkisizleştirebilir.

Bu çerçevede mesele ele alındığında, yapılması gereken işler, atılması gereken adımlar vardır. Bu da elbette teknolojiye, yenedünyanın gerçeklerine göz kapatıp kulak tıkayıp görmemezlikten gelip onu kullanmamakla olacak işler değildir. Körü körüne yeni gerçekliklere direnmek alternatifimiz olmamalıdır. Bunun kadar yanlış bir davranış modeli de yeni teknolojiler, altyapılar ve yönetim metodolojisi konusunda bunların sahiplerinin sundukları her şeyi kabullenip güce karşı boyun

eğmek, körü körüne itaat etmektir. Öncelikle bilgi, bilişim, enformasyon, ağ teknolojisine onun kadar güçlü, etkin, yayılcı, kapsayıcı olan alternatif ve özgün teknolojiler, sistemler tasarlama, geliştirme, üretme ve arka planda sistemi bütün boyutlarıyla yönetme faaliyetlerine girilmelidir. Bu teknolojiyi şu anda üretmiyor, geliştiremiyorsak o halde bağımsızlığımızı kaybedecek veya korumaya kadar gidebilecek uygulamalar alanında atılacak adımlar olması gerekir.

Bu çerçevede hepimiz biliyoruz ki bilgi, artık kurumların, kuruluşların, örgütlerin, toplumların temel varlığı, yeni üretim etkeni, her alana ait hammadde, teknoloji ise onun vazgeçilmez unsuru veya bileşkesidir. İçerisinde yaşadığımız çağda hayatın her alanında en önemli iki kavram, bilgi ve teknoloji birlikteliği ise o halde bu iki unsuru bir araya getirip içselleştirmek ve özgün modellemelerle tarafımızca yönetilebilir kılmak ciddi mesai sarf etmemiz gereken faaliyet alanlarından bir tanesi olmalıdır. Belge/bilgi yönetimi, bilgi varlıklarını ve buna ilave olarak zihinsel sermayeyi yönetilebilir bir değer olarak ele alan en önemli örgütsel yönetim alanıdır. Örgütsel etkinlikler, yönetim modelleri ve teknoloji bilgi yönetiminde kullanılan araçlardır. Bu süreçler, sistemler istihbarat faaliyetlerini destekleyerek, onu çağın gerçekliklerine eklemelendirecek, küresel olumsuz etkilere, etkenlere karşı hem koruyucu bir dalgakıran vazifesi görecektir hem de onun faaliyet alanını, etkisini ve etkinliğini küresele taşıyarak bundan ulusal ve bölgesel kazanımlar elde etmesini sağlayacaktır. Belgeyi/bilgiyi yönetmek bunu ulusal düzeye taşıyacak sistemler kurgulamak, kurmak, işletmek her alanda olduğu gibi istihbarat faaliyetlerinin de güç kazanmasına zemin teşkil edecektir.

Bu kitapta, okuyucu yelpazesinin genişleyerek ilgi çekici olması amacıyla, bilimsel bir anlatım ve dilden uzak durmaya dikkat edilerek, konuyla ilgili örneklerin daha anlaşılır olmasını temin etmek için de uzun alıntılar yapılması göze alınarak bilginin bilgiyle savaşında belge/bilgi yönetimi süreçleri ve sistemlerinin hayata, ama özelde istihbarat faaliyetlerine katkılarının neler olabileceğine dikkat çekilmek istenmektedir.

Kitapta belge/bilgi yönetimi sistemleriyle istihbarat disiplinin kesişme noktalarına, teknolojik gelişmelerin ortaya koyduğu teknolojik sömürüye atıfta bulunup öngörülerde bulunulurken, kişiselden her alana gözetimi artıracak, diktatoryal bir gözetim toplumuna dönüşülmesi gibi bir teklifte de bulunulmamaktadır. Belge/bilgi yönetimi süreçlerinin ulusal düzeyde süreçlere tabi kılınp sürdürülebilir ve geliştirilebilir sistemlerle kamu hayatına dâhil olan yeni arşiv malzemelerinin de değerlendirilerek devlet için vazgeçilmez olan belge/bilgi yönetimi ve istihbarat faaliyetlerinin olumlu etkileşmesinin ne olacağına dikkat çekilmeye çalışılmaktadır.

Kitapta bölümler müstakilen değerlendirilebileceği gibi, birbirini belirli bir akış çerçevesinde takip ediyormuş gibi de okunup değerlendirilebilir. Zaman zaman konular ve anlatım düzeyinde bölümler arasında iç içe geçmeler veya tekrar edilmiş ifadeler görülebilir. Bunlar konuyu daha geniş bir alana yayarak açıklamak, özellikle belge/bilgi yönetimi ile uğraşanlar açısından ilgi çekici kılmak arzusundan kaynaklanmaktadır.

Önsöze Sonsöz

Artık günümüzde hâkim olmak, var olmak, bağımsız olmak demek, bilgi üretmek, bilgiyi kullanmak, bilgiyi yönetmek, bilgiyi hayatın merkezine yerleştirmek demektir. Çünkü bilgiden uzak kalmak ıssızlıktır, sessizliğe gömülmektir, yok olmaktadır.

“Sonuç eksik bir tahminden öteye gitmeyebilir. Neyse ki hiç kimse bunun, bu konuda söylenen son söz olmasını beklemiyor. Yazar geriye dönüp ne yapmak istediğini gözden geçirdiğinde, ortaya pek çok yeni perspektif çıkar. En azından kendi adımıza bunlardan biri, durumun farkında olmamaktır. Bir yazar açısından yazdığı kitap, incelenmeyi bekleyen konularla ağzına kadar dolu henüz tamamlanmamış bir kütüphaneye çıkan holden ibarettir ama okurlar bu kitabı, başka yerlerde yaptıkları incelemeleri farklı taraflara yönlendirecek sağlamlıkta bir eser olarak değerlendirebilirler. Kitabın eksikliklerle dolu olduğuna onları ikna

etmeye çalışmanın bir yararı olmayacaktır” (Fairbank 1969: xii; Frank 2010: 25-26).

Bizler de Fairbank’in veya Frank’in duygularını paylaşmaktayız. Bu kitabımızda yazdıklarımıza baktığımızda, yeniden gözden geçirdiğimizde ne çok eksiklikler olduğunu, verilebilecek ama verilmemiş ne kadar çok örnek olduğunu hayretle müşahade edeceğimizden şüphe duymuyoruz. Ancak şunun da bilincindeyiz, ne yazarsak yazalım, ne kadar çok örnek verirsek verelim metin ortaya çıktıktan, kitap olarak yayımlandıktan sonra yine ‘şunu niye dememişiz, şu örnek niye daha önce aklımıza gelmemiş, elimize geçmemiş’ diyecek ve hayıflanma duygusunu üzerimizden atamayacağız. Fakat bu duygunun da yeniden düşünmeyi, araştırmayı ve çalışmayı teşvik edeceğini söylemek gerekir.

Bu kitabın içeriğinin belge/bilgi yönetimi disiplinin etkileşim alanlarına ve bileşenlerine yönelik bilgi-bilinç eksiklerini gidermeye aracılık edeceğini, ama giderdiklerinden daha çok eksikliklerin farkına varılmasına yönelik düşünceleri beraberinde getireceğini düşünüyor ve umuyoruz.

İyi okumalar.

Saygılarımızla,

Mehmet TORUNLAR - Fahrettin ÖZDEMİRCİ

03 Ekim 2019- Gölbaşı, Ankara

Belgeyi yönetenler kurumları, bilgiyi
yönetenler toplumları yönetir.

Ya da

Belgeyi yönetemeyenler kurumları, bilgiyi
yönetemeyenler toplumları yönetemez.

F. Özdemirci

ISBN: 978-605-136-452-0

Ankara Üniversitesi Basımevi
<http://basimevi.ankara.edu.tr>